

# Aliis tradere. Роздуми про домініканське проповідництво

ВІКТОР КОМАРНИЦЬКИЙ

8 ТРАВНЯ 2019



Фото: Lawrence Lew OP

## Потреба

Домініканці, Орден Проповідників, виникли з потреби – можна би сказати, з нужди. Інші чернечі згромадження виростили якось «природніше»: навколо харизматичного лідера, великого святого, якого хотілося наслідувати, чи з групи людей, що в єдиному прагненні звернули свій погляд до Бога, привабивши світлом своєї святості натовпи послідовників. У домініканців усе було інакше, і не розквіт, а занепад став рушієм процесу: поганський світ Європи, де самотніми острівцями висилися християнські міста з катедрями, університетами, абатствами й магістратами, потребував мандрівних проповідників – когось на зразок катарів чи інших «альтернативних християн», які стрімко захоплювали уми бідноти. Католицькі проповідники, наслідуючи катарських, ходили в убогості, жебраючи на тих самих вулицях, де проповідували. Одному з цих проповідників-жебраків, Домінікові Гусману, спало на думку надати рухові мандрівного проповідництва регулярного характеру, і він заснував Орден Проповідників – таку собі «проповідницьку профспілку» того часу.

Орден дав братам не єдиний взірець для наслідування, а лише деякі вказівки: проповідь має служити Істині й бути допасованою до потреби й вірогідною. Потреба дає проповідникові сміливість вийти на амвон і звернутися до моря облич, до тих, хто прийшов почути слово Боже. Вірогідність же дає слову силу, спроможну змінити світ.

## Вікентій Феррер

«Timeate Deum et date illi honorem!» Таким проповідником, яким зображають його зараз – із язиком полум'я над головою й піднесеним до неба пальцем – Вікентій Феррер став лише в останні двадцять років життя. Перед тим він був звичайним молодиком із багатї родини, що вирішив «реалізувати себе по церковній лінії»: студії в найкращих університетах, наукові титули, кар'єра при папському дворі в Авіньйоні... Року Божого 1399 брат Вікентій, уже, здавалося, на смертному ложі, отримав відіння святих Домініка і Франциска, які посилали його проголошувати слово Боже на площах міст і на перехрестях доріг, бо жоден храм не спроможний умістити десятки тисяч його слухачів.

Його проповіді мали шалений успіх: Вікентія вітали королі і папи (тоді їх було кілька), у містах припиняли торгівлю й навчання в університетах – усі йшли слухати проповідника. Від цих проповідей так віяло грозою, що його називали Ангелом Апокаліпсису – здавалося, що кінець світу настане от-от, може, уже зараз. Але саме такий підхід призводив до численних розкаянь, примирень, прощення боргів, відмов від кровної помсти, що негайно занотували писарі з пошту Феррера. Людина, поставлена перед обличчям Божї величі та святості, а своєї скінченності та гріховності, опиняється перед вибором: розкаятися чи відвернутись і прийняти наслідки гріха. Секрет успіху Вікентія полягав у тому, що, з одного боку, він «живописав» життя вічне без Бога, а з іншого, сам був найкращим прикладом покаяння. Його проповіді, прочитані в книжці, мало нам скажуть – його треба слухати, бачити, досвідчити; він не так «жив тим, що проповідував», скільки був проповіддю, проповіддю було його життя: запал, самозречення, безстрашність, бичування, нічні молитви, щоденні благословення вірних і численні чудеса, що супроводжували святого. Люд облягав його звідусіль, бажаючи доторкнутись і залишити собі трохи його віри.

Вікентій Феррер, можливо, найкраще втілив ідею мандрівного проповідництва святого Домініка. Запорукою успіху була його цілісність, прозорість, відданість і непохитна віра в Бога, якою, як вогнем зі свічі, святий ділився з усіма, хто був поставлений на його дорозі.

## Майстер Екгарт

Йозеф Екгарт, німецький домініканець кінця XIII – початку XIV століття, – це одна з найбільш таємничих, контроверсійних і недооцінених постатей ордену. Про авторитет цього великого вченого свідчать дві каденції магістра кафедри теології в Сорбонні. Титул «магістр», німецькою «meister», навіть виявився іменем, під яким ця постать увійшла в історію. Провидіння хотіло,

щоб «Магістр Екгарт» став учителем не так спекулятивної теології, як духовної мандрівки в глибину релігійного досвіду, зустрічі з Богом, переображення і поєднання.

На відміну від Феррера, проповідництво Майстра Екарта народжується з почуття обов'язку. Як новообраний провінціал Тевтонської провінції, Екгарт відповідав, зокрема, за жіночі домініканські монастирі (під його опікою було їх 65) у часи, коли нездорова екстатична побожність у середовищі черниць призводила до виникнення єресей, – і це спонукало його до пошуків відповіді на потреби багатьох побожних, освічених і шляхетних душ, які прагнули стати на шлях досконалості. Потреба змусила його проміняти професорську кафедру на амвон проповідника в закритих від сторонніх слухачів монастирях.

Екгарт блискуче поєднував у собі філософа, глибоко побожного ченця й відданого пастиря. Його проповідь була плодом не тільки проникливих студій, а й – і передовсім – власного духовного досвіду, яким він прагнув ділитися з іншими. Так, як до цього й закликає домініканське гасло: «Contemplata aliis tradere» – ділитися плодами споглядання, молитви, жертви й любові. Ділитися самим собою.

## Джироламо Савонарола

Постать Джироламо Савонарола – це камінь спотикання для тих, хто вивчає історію Церкви, Флоренції, ренесансної Європи. Протестанти вважають його одним із предтеч Лютера, численні католики підносять до нього молитви, вірячи у святість цієї постаті, прихильники гуманізму, навпаки, вважають його втіленням реакції «мороку Середньовіччя» на «звільнення людини з темряви неучтва». У наші часи Савонарола став чимось на кшталт бренду, за яким криється вар'ят у церковному вбранні, релігійний фанатик, безжальний до себе й до ближніх, спраглий влади над натовпом. З цим образом можна зустрітися в літературі, у кіно й навіть у комп'ютерних іграх.

Його проповіді – напруга, жести, метафори й ніяких «запобіжників» – вражали та приваблювали натовпи слухачів різних станів: від аристократії й митців епохи Відродження до міської бідноти. Проповідування Савонарола вважав обов'язком перед Богом – повернути до Нього заблукані душі, які згубилися серед принад цього світу, компромісів із совістю й огидної Божові гордині. І в опалі, і в zenіті слави й могутності він залишався тим самим бідним монахом із Феррари, що мріяв відбудувати Христову Церкву. Його звинувачували в фанатизмі, але, на думку самого Савонарола, як можна, пізнавши повноту Істини, не підкорити їй усього себе й не подбати, щоб твої ближні також досвідчили її спасенну дію? А для цього – переконувати,

вразити й навіть змушувати. Передусім змушувати супротивників визнавати, що свобода, яку вони так відстоюють, – це, по суті, свободою для гріха. Савонарола безцеремонно поставив дзеркало перед обличчям своєї епохи, повної лицемірства, гордині й розпусти, і вона жорстоко відомстила проповідників.

До нас дійшли його численні твори – зразки бездоганної католицької теології. Ця постать іноді будить аж якийсь докір сумління: чи моя відкритість і широка толерантність не є, бува, простим лицемірством, а лицемірство – проявом безвір'я?

## Луїс Бертран

Луїс Бертран, домініканець із XVI століття, може слугувати взірцем чеснот ордену: ревний католик зі шляхетного роду, який іще юним присвятив себе Богові та, попри слабке здоров'я, раз за разом просив у настоятелів дозволу виїхати на місію, сподіваючись віддати життя за спасіння душ у нововідкритій Америці. 1562 року він ступив на американський континент. Місія, яка тривала неповних сім років, мало не коштувала Бертранові життя, піднесла його на вершину святості й дала досвідчити, що шлях до святості – це дорога на Голготу.

За легендою, святий не зміг навчитися місцевих мов, тож проповідував аборигенам іспанською – і за натхненням Святого Духа його слухачі все розуміли, а в їхніх серцях зароджувалася віра в Спасителя. Ідеться про 25 тисяч навернених. І немає підстав цьому не вірити, адже кожна душу Луїс здобув ціною неймовірних жертв і страждань. Приїхавши на вертати корінні племена, він побачив, що навернення потребують також ті, хто вважав себе католиками й від чиєї жорстокості належало захистити аборигенів. Ненависний «своїм», Бертран перетинав ліси Колумбії, щохвилини ризикуючи скласти голову від стріли чи хижана. Урешті-решт його постава жертвовної любові переконала корінних мешканців – і рясні плоди навернення не забарилися.

Коли внаслідок нелюдських навантажень у Бертрана віднялися ноги, він зрозумів, що місію закінчено, і 1569 року повернувся до Валенсії, де присвятив себе духовному керівництву. Серед його підопічних була Тереза Авільська, майбутня Доктор Церкви.

## Тома Аквінський

Святого Тому Аквінського, одного з найвидатніших богословів, зазвичай вважають «кабінетним ученим», що якимось не в'яжеться з його активністю й динамічним стилем життя, якого він дотримувався аж до передчасної смерті в чужому абатстві Фоссанова дорогою на Ліонський собор. Уже на ложі смерті Аквінат сказав співбратам: «Найкраще я служу ордену таким, яким я є». Брат Ордену Проповідників і магістр теології, він доволі часто сходив на амвон – чи в Парижі, де височів над університетським людом, чи в Неаполі, де промовляв до містян їхньою говіркою. Його проповіді записували й видавали, а за формою вони були схожі на лекції – та сама точність формулювань, ясність висновків і притаманне Томі відчуття божественної простоти.

Аквінат був святим. Це визнавали як його послідовники, так і опоненти. Канонізували Тому раніше, ніж його вчення здобуло загальне визнання. Його студії перевищували просте здобування знань чи розвиток інтелектуальної вправності – відвага протиставити людський розум, навіть геніальний, Господній нескінченності робить Аквіната подібним до патріарха Якова, що схопився в боротьбі з Богом, благаючи Його про благословення (див. Бут 32, 25-30). Вичерпавши людські сили у спробах досягнути одкровення, він удався до надприродних: молитви, постів, чвань. У цій «боротьбі з Богом», як і в патріарха Якова, немає й тіні гордині, це боротьба-молитва, благання про благословення; і нагородою тут, парадоксально, є програш. Геніального брата Тому Господь «подолав» Богом 6 грудня 1274 року під час Меси: видіння, що відкрилося очам його розуму, так вразило його, що відтоді Аквінат не написав ані рядка.

*Кого ж той ангел переміг,  
хай часом сам борні зрікався,  
той возвеличений вертався,  
змужнілий, більшав і прямів,  
бо і долаючи підносить  
шлях без тріумфів і звитяг,  
і суть його: не в перемозі,  
в поразці вивершить життя.<sup>1</sup>*

Завдання проповідника полягає не так у переказуванні змістів, хоч яких правдивих, а в їх демонстрації, реалізації, коли проповідник і проповідь зливаються в одне. У святому Томі поєдналися ідеальний учений і проповідник; і важливо, навіщо так сталося. Проповідник і вчений Тома Аквінський усім життям виголосив глибоку проповідь про те, що є остаточним

прагненням кожної людини. Може, внаслідок безумства більшість бажає негідних речей, але всі прагнуть блага. Віра й розум провадять до справжнього Блага, але в зустрічі з Ним чого попросиш? «Нічого, Господи! Лише Тебе!»

## Прозорість

Людська комунікація схожа на зубчасту передачу в механіці: тебе слухатиме і сприйматиме той, чий «крок» збігається з твоїм. Ми, домініканці, завжди намагалися допасуватися до «кроку» оточення, щоб бути сприйнятими, зрозумілими, виконати місію. Але це ніколи не була мімікрія – домініканці встановлювали контакт, щоби вести, освічувати й освячувати, навертати й захищати. Та ні вправність у сфері комунікації, ні ясне відчуття потреб часу не зробить нікого проповідником, який потягне душі до неба.

Що є типовим «фірмовим знаком» домініканського проповідництва в його найкращих проявах? На прикладах кількох видатних проповідників, як канонізованих, так і контроверсійних, можна наважитися на дещо сміливе узагальнення: проповідник тотожний зі словами своєї проповіді, прозорий, автентичний. Його життя, сама його особа є контекстом для слів – свідченням їхньої правдивості. Святий Франциск казав братам: «Проголошуйте Євангеліє, якщо потрібно – то й словами!» Постава домініканця близька до цієї інтуїції: проповідник мусить стати проповіддю, його постать – контекстом для слів. Слів, яким захочеться повірити, бо їх проголошує святий.

ВІКТОР КОМАРНИЦЬКИЙ

8 ТРАВНЯ 2019

**Warning:** count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in </home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php> on line **284**

## Примітки

1. Райнер Марія Рільке, «Споглядаючи», переклад Василя Стуса.